

Rapport

Reform för socionomers specialistutbildningar

Rapport från en skuggutredning

Förbundet Sveriges Socionomutbildningar et al.

Örebro Studies in Working Papers and Reports Social Work

Förbundet Sveriges Socionomutbildningar et al.
Reform för socionomers specialistutbildningar
Rapport från en skuggutredning

Rapporten är samförfattad av följande organisationer: Förbundet Sveriges Socionomutbildningar; Förbundet för forskning och praktik i socialt arbete; Föreningen Sveriges Socialchefer; Akademikerförbundet SSR; samt Fackförbundet Vision

Författare: Förbundet Sveriges Socionomutbildningar

Titel: Reform för socionomers specialistutbildningar, Rapport från en skuggutredning

Utgivare: Örebro universitet, 2024

www.oru.se/publikationer

Tryck: Örebro University, Repro.

Omslagsbild: J. M. W. Turner, "Hannibal and his Army Crossing the Alps"
(1812)

ISBN: 978-91- 89875-01-2 (print)

ISBN: 978-91- 89875-02-9 (pdf)

Innehåll

1. Sammanfattning	7
2. Bakgrund	10
3. Varför behövs en skuggutredning?	16
4. Hur har skuggutredningen organiserats och arbetat?	21
5. Nulägesbeskrivning	24
5.1. Socionomernas arbetsmarknadsutveckling	24
5.2. Socionomutbildningens expansion	31
5.2.1. Input i socionomutbildningen och prognos	33
5.2.2. Output och prognos	35
5.3. Nuläget gällande högskoleutbildning på avancerad nivå i socialt arbete	37
6. Slutsatser och överväganden	45
7. Skuggutredningens förslag	48
8. Genomförande	58
9. Referenser	63

Förord

För snart femtio år sedan införlivades socionomutbildningarna i högskoleväsendet och en tydlig forskningsmässig förankring påbörjades av ämnet socialt arbete. Tiden är nu mogen för att ta nästa historiska steg. Genom att införa en ny yrkesexamen på avancerad nivå som specialistsocionom tillgodoses ett växande behov av kunskapsmässig fördjupning och kompetens inom socionomfältets olika verksamhetsområden. En ny socialtjänstlag, som förväntas träda i kraft 2025, anger att det sociala arbetet skall baseras på vetenskap och beprövad erfarenhet. För detta krävs att fler socialarbetare genomgår akademisk vidareutbildning efter socionomexamen.

Denna rapport markerar en stark samsyn om behovet av en angelägen utbildningsreform för socionomer i Sverige. Vi, företrädare för yrkesområdet, fackliga organisationer, utbildning och forskning i socialt arbete, lägger i denna rapport fram ett gemensamt principförslag för vad och hur detta kan ske. Vi är väl medvetna om att dess praktiska förverkligande förutsätter en rad politiska beslut, utredningar och detaljförslag framöver. Det kan ta några årtionden för reformförslagen att slå igenom fullt ut, men vi menar att det är hög tid, och rätt tid, att sätta i gång detta reformarbete nu.

Benämningen ”skuggutredning” kan mer ses som symbolisk och anknyter snarare till de breda reformsträvanden som föregick socialtjänstlagens införande 1982 där socialarbetare, myndigheter och

klientorganisationer stakade ut ett moderniserat socialt arbete. Inför socialtjänstlagens förestående förändringar 2025, i riktning mot hållbara livsvillkor och betoning på att förekomma sociala problem, är det välmotiverat att identifiera en solid kunskapsmässig fördjupning i socialt arbete. Vi ser socionomutbildningen fortsatt som en grundläggande akademisk grundutbildning. Fördjupning och specialisering bör följa först efter socionomexamen.

Våra organisationer vill tacka varandra för ett konstruktivt och effektivt arbete med att utforma denna rapport. Rapporten har författats av Tapio Salonen, Martin Börjeson och Alexandru Panican. Vi vill också passa på att tacka alla som under processens gång bidragit med kloka synpunkter, till exempel företrädare för UKÄ, Mikael Bengtsson vid Linnéuniversitetet för grannlaga korrekturgenomgång samt Rúna Baianstovu och Anna-Karin Larsson vid Örebro universitet för ett utmärkt redaktionellt arbete. Centralförbundet för socialt arbete (CSA) har ekonomiskt bistått för att täcka kostnader för att trycka skuggutredningen.

Nu hoppas vi att reformförslaget sprids, diskuteras och förankras brett så att reformen kan leda till en vidare professionsfördjupning av det professionella sociala arbetet under åren framöver!

För skuggutredningen

Tapio Salonen

Ordförande, seniorprofessor vid Malmö Universitet

1. Sammanfattning

Det sociala arbetet intar en central plats i den svenska välfärdspolitiken och den spelar en central – ibland rent avgörande – roll för många människor. Samtidigt behöver det sociala arbetet ständigt utvecklas för att kunna svara mot ständiga samhällsförändringar. För att möta de samhällsutmaningar vi ser idag behövs såväl en bred kompetensförstärkning som en utveckling av olika specialistkompetenser.

Denna rapport är framtagen i nära samarbete mellan socialchefer, fackliga organisationer och företrädare för utbildning och forskning i socialt arbete. Vi har ett gemensamt intresse och en samsyn i att stärka det sociala arbetet och presenterar därför ett förslag på en reform för professionens långsiktiga utveckling.

Sedan socialhögskolorna inordnades i det reguljära högskolesystemet har utbildningen under alla år haft ett högt söktryck, och antalet utbildningsplatser har ökat kraftigt – idag finns socionomprogrammet vid inte mindre än 19 lärosäten. Socionomexamen leder till en generalistkompetens, som ger en bra grund för att arbeta inom det sociala området. Arbetsmarknadsutsikterna för nyutexaminerade socionomer är generellt goda. Samtidigt noterar vi att antalet socionomer med akademisk vidareutbildning efter socionomexamen är mycket lågt, inte minst i jämförelse med angränsande professionsfält, exempelvis sjuksköterskor. I rapporten konstateras att detta är ett område där samhället genom politiska beslut kan

åstadkomma påtagliga kompetensförstärkningar med förhållandevis begränsade resurser.

Vår bedömning är att tiden nu är mogen för en reform med sikte på att skapa en långsiktig och hållbar struktur för denna typ av kvalificerade vidareutbildningar inom det sociala området. Socionomutbildningen bör även fortsättningsvis vara en generalistutbildning, men den behöver kompletteras med vidareutbildningar på avancerad nivå. Det kräver att det skapas förutsättningar för kompetensutveckling genom specialistkompetens inom områden som social barnvård, äldreomsorg, funktionshinderfrågor, brottsförebyggande arbete och liknande områden. Kvalificerade karriärtjänster behöver inrättas på bred front inom det sociala yrkesfältet.

Vi föreslår inrättandet av en ny yrkesexamen – *specialistsocionom*. Det ska vara en yrkesexamen på avancerad nivå om minst 60 hp som ska svara mot vidareutbildningsbehovet inom hela det sociala arbetets verksamhetsfält och inte bara inom socialtjänsten. För tillträde till utbildningen ska *minst ett års yrkeserfarenhet* som socionom gälla som behörighetskrav, men anser att det bör vara upp till varje lärosäte att i slutändan avgöra detta. Vi föreslår vidare att man fastställer en nationell målsättning, med innebörden att *hälften av alla socionomer 2040 ska ha genomgått en specialistutbildning*.

För att den utbildningsreform vi skisserar ska bli framgångsrik krävs ett engagemang från flera parter:

- Regeringen behöver ta initiativ till *en utbildningsreform* av det slag vi skisserat, så att den kan bli ett komplement och en förstärkning av den kompetens- och bemanningssatsning som skall genomföras 2024–2028.
- På sikt behöver det inrättas *ett nationellt socialt kompetensråd* för planering och samordning av det sociala arbetets kompetensförsörjning.
- Partnerskapet för kunskapsstyrning inom socialtjänsten och de regionala samverkans- och stödstrukturerna (RSS) inom socialtjänst och näraliggande hälso- och sjukvård behöver arbeta för en *förstärkt samverkan på regional nivå* mellan det sociala arbetets verksamhetsfält och lärosätena.
- Lärosätena behöver, genom Förbundet Sveriges Socionomutbildningar (FSSOC), ta ett ansvar för *samordning av lärosätenas specialistutbildningar* för socionomer.

2. Bakgrund

Det sociala arbetet utgör en viktig del av den svenska välfärdspolitiken. År 2023 var mer än var tredje medarbetare i kommunerna anställd inom ”vård och omsorg” (32 procent) och ”individ- och familjeomsorg” (4 procent) (SKR 2024). Samma år uppgick de sammanlagda kostnaderna för den typen av verksamheter och tjänster till över 300 miljarder kronor, där äldreomsorgen svarade för lite mer än hälften av kostnaderna.

Uppdraget att utgöra samhällets yttersta skyddsnät, att gripa in när andra möjligheter uttömts, innebär att det sociala arbetet ställs inför svåra utmaningar. Till att börja med ställs idag, som en följd av samhällets förändring på olika områden, nya krav på det sociala arbetet. För att bara ta några få exempel:

- Det finns ett stort behov av att utveckla och förstärka den sociala barnavården. Under senare år har vi tvingats konstatera att samhället inte förmått axla det ansvar som det behövt ta när barn behövt stöd utöver det som deras föräldrar kunnat ge.
- Vi behöver fortsatt arbeta för att säkra kvaliteten inom äldre- respektive funktionshinderomsorgen, och framför allt behöver vi utveckla insatser som bidrar till att stärka personalens kompetens inom olika verksamheter.
- Omfattningen av våld i nära relationer gör att vi behöver utveckla bättre arbetssätt till stöd för våldsutsatta, och för att

så långt möjligt förebygga våld. På samma sätt behöver vi utveckla det förebyggande arbetet för att förhindra att unga människor rekryteras till kriminalitet.

Listan kan göras åtskilligt längre. Ytterst handlar det om att utveckla det sociala arbetet för att bistå människor som är i behov av stöd och bistånd för att försäkra oss om att det sociala arbetet är till nytta för medborgare och brukare. Sedan ett antal år har det funnits en bred enighet om behovet att i ökad utsträckning basera det sociala arbetet på bästa tillgängliga kunskap; att, i likhet med hälso- och sjukvården, så långt möjligt utgå från vetenskap och beprövad erfarenhet. I det förslag till ny socialtjänstlag som hösten 2024 bereds i Regeringskansliet är också avsikten att denna ambition ska markeras tydligare i lagtexten. Den övergripande tanken är att en utveckling mot ett mer kunskapsbaserat socialt arbete ska vara ett stöd i att möta de utmaningar som det sociala arbetet står inför idag. Samtidigt ställer en sådan utveckling krav på insatser för att främja forskning, kompetensutveckling och kunskapsanvändning.

En ytterligare utvecklingstendens, som varit påtaglig under senare år, är det ökade behovet av kompetensutveckling för att säkra kompetensförsörjningen inom olika verksamheter. Av och till har det kommit larmrapporter där socialarbetare vittnat om en orimlig arbetsbelastning och, som en följd av detta, en alltför hög personalomsättning. Kompetensförsörjningsfrågan är komplex och många faktorer spelar in. Åtgärder kring arbetsmiljö, finansiering och

kompetensutveckling i syfte att stärka människors tillit till socialtjänsten är bärande för att underlätta socialtjänstens kompetensförsörjning (Vision 2023). Det är av central vikt att beslutsfattare uppmärksammar alternativkostnaden för att inte erbjuda tillräcklig kompetensutveckling, såsom personalflykt och svårigheter att kompetensförsörja verksamheter.

Dessa olika utvecklingstendenser pekar alla, om än på lite olika sätt, på utbildningen för det sociala arbetet och mot betydelsen av hur socionomutbildningen organiseras. Dagens socionomutbildning fick sin form för snart 50 år sedan, men den har en förhistoria som går längre tillbaka än så.

Det professionella arbetet har framför allt utvecklats under 1900-talet, från 1800-talets fattigvård över mellan- och efterkrigstidens socialvård till dagens socialtjänst. I takt med denna utveckling har också utbildningen förändrats. Den första kvalificerade utbildningen för socialt arbete härstammar från 1921, då Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning (Socialinstitutet) inrättades i Stockholm. Under efterkrigstiden etablerades utbildningen vid flera lärosäten. Vid tiden för högskolereformen 1977 (SFS 1977:263) fanns i det statliga systemet sex fristående socialhögskolor (därutöver bedrevs också socionomutbildning av Stiftelsen Stora Sköndal, numera Marie Cederschiöld högskola).

Högskolereformen 1977 påverkade socionomutbildningen på ett genomgripande sätt (Swärd & Edebalk 2021). Genom reformen

skulle socionomutbildningen inordnas i högskolesektorns reguljära organisation; de existerande socialhögskolorna skulle gå samman med den lokala högskola som fanns på orten. En annan vägledande tanke med reformen var principen om forskningsanknytning. Varje utbildningslinje skulle kopplas till forskning. Som en konsekvens av denna princip tillkom det nya ämnet ”socialt arbete”, vilket omfattade såväl grund- som forskarutbildning och forskning.

Sedan högskolereformen 1977 har en rad nya socionomutbildningar etablerats, och utbildningens innehåll har också varit föremål för ett omfattande och kontinuerligt utvecklingsarbete. I samband med att dåvarande Forskningsrådet Arbetsliv och socialvetenskap tillsammans med Högskoleverket 2003 presenterade en nationell utvärdering som genomlyste socialt arbete hela vägen från grundutbildning till forskning och forskarutbildning, formulerade Högskoleverket sin sammanfattande bedömning på följande sätt:

Utvecklingen under de tre år som gått sedan Högskoleverket för första gången utvärderade programmet är positiv. Den kritik som då riktades mot utbildningarna handlade framför allt om kravnivån, det pedagogiska ledarskapet och integrationen mellan teori och praktik. Enligt bedömargruppen har det gjorts uppenbara förbättringar på alla dessa områden. Varje lärosäte har tagit den tidigare kritiken som utgångspunkt för ett utvecklingsarbete som generellt burit frukt. De utvecklingsprojekt som drivs av Samarbetskommittén för socionomutbildningar i Sverige bidrar med stöd i det pågående kvalitetsarbetet. Ytterligare en drivkraft ser vi i Socialstyrelsens utvecklingsprogram Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten, där det ingår projekt med försöksverksamhet i syfte att förstärka kopplingen

mellan socialt arbete, utbildning och forskning. (Högskoleverket 2003b, s. 15–16)

Under de 20 år som passerat sedan dess har utvecklingen fortsatt. Socionomutbildningen finns idag vid 19 lärosäten. Det är en mycket eftersökt utbildning, och de som tar examen kan se fram emot mycket goda arbetsmarknadsutsikter. Lärosätena bedriver numera, inom ramen för Förbundet för Sveriges Socionomutbildningar (FSSOC), ett kontinuerligt utvecklingsarbete när det gäller olika delar av utbildningen.

Även när det gäller forskningen och forskarutbildningen inom socialt arbete har det skett en betydande utveckling. Det finns i och för sig ingen aktuell sammanställning över antalet avhandlingar i socialt arbete, men från det att forskarutbildningsämnet etablerades i slutet av 1970-talet fram till 2012 hade det producerats 319 avhandlingar (Brunnberg 2013), och därefter har ett tjugotal avhandlingar producerats årligen (Salonen & Panican 2021). Av dagens 19 lärosäten med socionomutbildning har 16 utvecklat utbildningsprogram på avancerad nivå (magister- och/eller masterprogram). Dessa utbildningar är ännu av begränsad omfattning, vilket diskuteras närmare i kapitel 5.

Det kan konstateras att socionomutbildningen utvecklats starkt under de senaste årtiondena, och än viktigare är att den fortsätter att utvecklas i relation till samhällets förändrade och ökade krav på kompetens. Denna utvecklingskraft är viktig att värna. Framför allt

ser vi idag ett behov att bygga vidare på socionomutbildningen och att utveckla en struktur för specialisering och kvalificerad vidareutbildning på det sociala området. Det är mot denna bakgrund vi lyfter dessa frågor om kompetens och vidareutbildning, och det är de som utgör fokus i den föreliggande utredningen.

Innan vi går närmare in på dessa frågor ska vi kort redogöra för de diskussioner som lett fram till skuggutredningens inrättande och för hur arbetet har organiserats.

3. Varför behövs en skuggutredning?

Bland annat utifrån den rapport Tapio Salonen och Alexandru Panică presenterade 2021 (*Genomlysning av socionomfältet. Nuläge och prognoser om socionomers utbildning och arbetsmarknad*) har det förts diskussioner mellan företrädare för lärosäten respektive verksamhetsfältet när det gäller behovet av ett utvecklingsarbete kring kvalificerade vidareutbildningar på det sociala området. Under tiden som omvärlden har utvecklats och kraven förändrats har utbildningen på grundläggande nivå i stort behållit sin omfattning och form av generalistutbildning. Det är i sig rätt. Men dagens socionomer är inte rustade för de förväntningar och krav som ställs på dem i vissa yrken. De specialiserade verksamhetsgrenarna har utvecklats under de senaste decennierna. Men det saknas fortfarande kvalificerade vidareutbildningar för den personal som ska arbeta där, vilket är en av socionomfältets största svagheter idag.

Våren 2023 genomförde företrädare för socialcheferna, fackliga organisationer samt företrädare för lärosätena en uppvakting av socialtjänstminister Camilla Waltersson Grönwall för att diskutera frågor som har med kompetensutveckling och utbildning att göra. De diskussioner som fördes i samband med denna uppvakting födde förhoppningar om ett samarbete kring ett långsiktigt utvecklingsarbete kring dessa frågor. Det var därför med besvikelse som vi konstaterade att den statliga utredning som tillsattes hösten 2023, med uppdrag att se över socionomutbildningen, fick ett mycket begränsat

uppdrag. Detta innebar i praktiken att utreda införandet av ett nytt examensmål gällande området ungdomsbrottslighet i utbildningen (Dir. 2023:121). Från flera håll uttrycktes också bekymmer över att regeringen, med denna inriktning på utredningsarbetet, kom att ägna sig åt styrning på en detaljnivå som är politiskt ytterst tveksam. Trots detta har vi valt att samverka med den statliga utredningen, även om vår bedömning är att utredningen inte givits de förutsättningar som skulle krävas för att utarbeta långsiktiga och genomarbetade förslag.

Den 21 mars 2024 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv (Dir. 2024:3). Tilläggsdirektiven innebar att utredningsuppdraget utvidgades så att utredaren även ska ta ställning till om målen i examensbeskrivningen för socionomexamen behöver ändras för att bättre anpassa utbildningen till dagens samhällsutmaningar och kompetensbehov. Om så är fallet förväntas utredaren föreslå nya eller ändrade examensmål och kartlägga vilka möjligheter som finns inom högskolan för att specialisera sig i socialt arbete, även inom andra områden än ungdomsbrottslighet. Utredningstiden förlängdes, och uppdraget ska redovisas senast den 20 december 2024 (till skillnad från de ursprungliga direktiven som innebar att uppdraget skulle redovisas senast den 31 mars 2024). I tilläggsdirektiven angavs också att utredningen senast den 31 mars 2024 skulle överlämna en redovisning i form av en promemoria av det arbete utredningen genomfört

till och med den 1 mars 2024. Denna promemoria (Komm 2023/00536/U 2023:04-11) redovisades den 28 mars 2024.

Vi ser det som positivt att utredningen våren 2024 fick nya direktiv. Den bedömning vi gör är emellertid att utredningen inte fått de förutsättningar som krävs för att kunna genomföras på ett genomtänkt sätt. Man har fått mycket kort tid till sitt förfogande, och i direktiven anges mycket snäva ramar för vilka frågor som ska behandlas. Sammantaget innebär detta att det är svårt att tro att utredningen har möjlighet att leverera genomarbetade förslag som går att bygga vidare på. Detta utgör bakgrunden till att vi under våren 2024 beslutade att arbeta tillsammans i form av en skuggutredning, som sker parallellt med den av regeringen tillsatta utredningen.

Vår ambition är att bidra med en bred och allsidig analys av socionomfältets behov av professionsfördjupning och förankring i vetenskaplig kunskap och beprövad erfarenhet samt att skissera förslag på hur socionomers behov av fördjupande specialistutbildning kan tillgodoses framöver.

Denna skuggutredning fokuserar på en långsiktig och genomgående lösning av socionomers vidareutbildningsbehov. I relation till den pågående statliga utredningen (Dir. 2024:3) tar vi inte upp frågor om ändrade examensmål i nuvarande socionomexamen. Till skillnad från den pågående statliga utredningen har skuggutredningen en ambition att täcka upp vidareutbildningsbehov inom hela socionom-

fältet, inte enbart inom den kommunala socialtjänsten. Fokus ligger på att stärka kunskapsbildning och kompetensförmåga inom olika verksamhetsfält inom professionellt socialt arbete, oavsett organisationstillhörighet.

De organisationer som ställt sig bakom arbetet med skuggutredningen, och den föreliggande rapporten som utgör resultatet av vårt arbete, delar inte uppfattningar i alla frågor som rör det sociala arbetets inriktning och organisation. I flera frågor företräder organisationerna olika intressen och perspektiv när det gäller hur det sociala arbetet kan möta dagens och morgondagens utmaningar. Vi delar emellertid övertygelsen om att det sociala arbetet är en central del av det svenska välfärdssystemet och att ett kvalificerat socialt arbete förutsätter välutbildade socialarbetare och chefer. Dessa måste, i samverkan med utbildningen och forskningen vid landets lärosäten, kunna driva det förnyelse- och förbättringsarbete som är nödvändigt för att välfärdstjänsterna ska kunna möta de krav som medborgare och brukare har rätt att ställa. Vi anser också att det är viktigt att föra en gemensam diskussion för att kunna hitta vägar framåt – arbetet i skuggutredningen är vårt bidrag till denna gemensamma diskussion.

Innan vi går närmare in på det som utgör rapportens huvuddel, det vill säga en beskrivning av och en diskussion kring dagens struktur för vidareutbildning inom det sociala området, vilka utvecklingsbehov vi kan identifiera och hur en bättre struktur för vidare-

utbildning kan utformas, skall vi kort redogöra för hur vi bedrivit vårt arbete.

4. Hur har skuggutredningen organiserats och arbetat?

Under våren 2024 fördes diskussioner mellan företrädare för FSSOC, Föreningen Sveriges Socialchefer (FSS) och Förbundet för forskning och praktik i socialt arbete (FORSA), Akademikerförbundet SSR och fackförbundet Vision om behovet av en långsiktigt hållbar struktur för kompetens- och verksamhetsutveckling inom socialtjänstens och det sociala arbetets hela område. Dessa diskussioner ledde fram till ett förslag om att tillsätta en skuggutredning.

Vid ett möte i maj 2024 formaliserades detta förslag efter att samtliga organisationer tillfrågats och beslutat ställa sig bakom skuggutredningens arbete. Arbetet i skuggutredningen har fortlöpande diskuterats i en arbetsgrupp, där var och en av organisationerna medverkat med en representant enligt följande (i bokstavsordning):

Mats Collin, Föreningen Sveriges Socialchefer

Fredrik Hjulström, Akademikerförbundet SSR

Jenny Norén, fackförbundet Vision

Alexandru Panican, Förbundet för forskning och praktik i socialt arbete

Lennart Sauer, Förbundet Sveriges Socionomutbildningar

Utöver dessa representanter har seniorprofessor Tapio Salonen (Malmö universitet) fungerat som arbetsgruppens ordförande och

docent Martin Börjeson (Marie Cederschiöld högskola) som dess sekreterare.

Vi har i arbetet inte haft någon ambition om att sammanställa nya primärdata, utan vi har framför allt baserat vårt arbete på befintliga rapporter. Vår bedömning är att vi idag har en god bild av såväl det sociala verksamhetsfältets kompetensbehov som av de sociala utbildningarnas innehåll och utformning. Det som framför allt saknas är genomtänkta och genomförbara förslag när det gäller hur utbildningarna kan utvecklas för att svara mot samtida och framtida behov. Sådana förslag behöver ta hänsyn till såväl verksamhetsfältets som lärosätenas behov liksom till behovet av ett utvecklat och fördjupat samarbete dessa emellan. Förslagen behöver också utformas så att de lägger grunden för ett utvecklingsarbete som kan förena krav på långsiktig kontinuitet och förmåga att anpassas till nya krav. Under utredningens gång har vi också haft ett konstruktivt utbyte med Universitetskanslersämbetet, som bistått med värdefulla erfarenheter och perspektiv.

En ambition har varit att lägga fram denna slutrapport vid den konferens med företrädare för landets lärosäten som arrangeras av Centralförbundet för socialt arbete (CSA) och FSSOC den 14 november 2024. Vi ser detta som startpunkten för ett brett engagemang för att möjliggöra den reforminriktning som presenteras i denna utredning. Vi är medvetna om att skuggutredningens förslag får genomslag först på längre sikt, men de medför en genomgripande

förändring av socionomfältets behov av akademisk professionsför-
djupning. Vi inser också att vi berör frågor som behöver utredas vi-
dare. Med denna utredning är vår förhoppning att utrednings- och
reformarbetet nu tar fart.

5. Nulägesbeskrivning

Det sociala arbetets betydelse för den svenska välfärdsstaten kan knappast överdrivas. Utan socionomer, som bedriver professionellt socialt arbete, skulle nöden och ojämlikheten öka avsevärt. Den breda kompetensen som socionomen besitter, kombinerad med socialt engagemang och omsorg för människor längst ner i inkomst- och välfärdspyramiden, gör att professionella socialarbetare utgör välfärdsstatens hjärna och hjärta. I detta kapitel presenteras en nulägesbeskrivning med fokus på socionomernas arbetsmarknadsutveckling och socionomutbildningen. Därefter diskuteras socionomers vidareutbildning genom att uppmärksamma högskoleutbildning på avancerad nivå.

5.1. Socionomernas arbetsmarknadsutveckling

Socionomernas arbetsmarknad utvecklas i ett växelspel mellan yttre samhälleliga faktorer i kölvattnet av ökad social sårbarhet och ojämlikhet, organisatoriska och politiska förändringar samt professionens egna utvecklingssträvanden. Dimensioneringen av socionomernas arbetsmarknad styrs av såväl reformer inom välfärdsstaten som behovet av insatser från professionella socialarbetare. Men hur har socionomernas arbetsmarknad utvecklats?

Socionomprofessionen har inga skarpa gränser (Ponnert & Svensson 2019). I tidigare forskning betonas socionomers mångfacetterade position på arbetsmarknaden, vilken beskrivs som ett

tämligen vittomfattande professionsfält och inte som en sammanhållen profession (Brante et al. 2015; Svensson 2019). Socionomernas arbetsmarknad är såväl bred som heterogen (Dellgran 2016). Det finns en stor variation bland socionomers yrkestitlar, drygt ett hundratal (Svensson 2019).

Socionomers karriärmönster är tudelat. Å ena sidan en organisationsorienterad sida där en stor del socionomer återfinns i den offentliga sektorn med utredande och bedömande funktioner i direkt klientrelaterat arbete. I den organisationsbundna karriären återfinns sedan specialiserade stabs- och samordningstjänster och olika chefspositioner. Å andra sidan en socionomers arbetsmarknad dominerad av en professionsorientering med fokus på individinriktat arbete utifrån rådgivnings- och kuratorsfunktioner. Det är den organisationsbundna sidan som har växt numerärt i takt med välfärdssektorns expansion och mognad (Bengtsson 2020).

I ett historiskt perspektiv har socionomernas arbetsmarknad under 1900-talet utvecklats i takt med att den tidigare fattigvården sedermera blev en expanderande socialvård, som överlät allt fler arbetsuppgifter från förtroendevalda politiker till utbildade tjänstemän (Meeuwisse & Swärd 2016; Börjeson & Börjeson 2015). Detta tog framför allt fart i efterkrigstidens snabba utbyggnad av välfärdssektorn. Kring 1960 fanns det cirka 3 000 socionomer på arbetsmarknaden, ett antal som successivt ökade till drygt 20 000 socionomer år 1990 (Bengtsson 2020). Från krigsslutet fram till våra dagar har

antalet socionomer ökat oavsett om det varit hög- eller lågkonjunkturer. Det kan bero på yrkesområdets dubbla karaktär: I högkonjunkturer möjliggör ekonomiska utrymmen expansiva satsningar och ambitionshöjningar medan ekonomiskt kärva tider, med ökad social utsatthet och oro, kräver insatser – i båda fallen ökar behoven av socionomers arbetsinsatser.

Socionomernas arbetsmarknad har sedan 2000-talets inledning påverkats av en rad samhällsförhållanden. Ett exempel utgörs av internationell migration och de svårigheter som kopplas till nyanländas integration på den svenska arbetsmarknaden, en process som involverar många socionomers arbete. För att sätta detta i perspektiv kan nämnas det rekordstora antalet nyanlända (drygt 163 000) som kom till Sverige under 2015 (Forslund & Åslund 2015). De flesta (nästan 100 000) har sedan dess fått uppehållstillstånd och är eller har varit aktuella för etablering på arbetsmarknaden. Nyanlända, ungdomar utan gymnasiekompetens, arbetslösa utan arbetslivserfarenhet och med en kompetensprofil som inte efterfrågas på arbetsmarknaden utgör grupper som socionomer möter dagligen inom ramen för deras arbete (Salonen & Panican 2021).

Andra förändringar som förutsätter socionomens kompetens är den rekordartade ökningen av orosanmälningar kring barn; var tionde barn i Sverige berördes av en orosanmälan år 2021. Allt flera barn befinner sig i riskzon för kriminalitet också (Socialstyrelsen 2022). Vidare, den ekonomiska och hälsomässiga ojämlikheten ökar

sam-tidigt som det råder såväl lågkonjunktur, ökad inflation, större utsatthet, fattigdom och utanförskap som brist i integration (Finanspolitiska rådet 2024, Folkhälsomyndigheten 2024). Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck är frågor som i allt högre utsträckning uppmärksammas och som kräver insatser från socialtjänsten samt hälso- och sjukvården, vilket återigen ställer krav på socionomers kompetenser. Samhället påverkas av kriser och konflikter i närområdet; civilt försvar byggs ut, och förmågan att hantera den tilltagande klimatkrisen med extremväder efterfrågas. Här förväntas socialtjänsten i allt högre utsträckning ingå i arbetet.

Eftersom socionomexamen bygger på en generalistutbildning (Högskoleverket 2009) har socionomen med sin breda kompetens möjlighet att bryta ny mark för att etablera sig på nya fält, arbeta med nya målgrupper samt vara verksam i nya organisationsformer såsom att bedriva socialt arbete i virtuella rum (Wiberg & Osvaldsson Cromdal 2018). Även nya målgrupper som aktualiseras inom socionomfältet kan leda till en ökad efterfrågan på socionomutbildade såsom äldre HBTQ-personers omsorgsbehov (Löf, Michailakis & Olaison 2018), rörlighet som fattigdomsproblem bland fattiga EU-medborgare som vistas i Sverige (Vesterberg, Dahlstedt & Härnbro 2018; Panican & Swärd 2019) och papperslös barnmigration (Holmlund & Wernesjö 2018).

Socionomernas etablering inom den privata sektorn vidgar arbetsmarknaden för socionomer ytterligare, även om denna

etablering är blygsam (Dellgran & Höjer 2005) och fortsätter vara återhållsam (Bengtsson 2020), vilket delvis kan förklaras av ett negativt förhållningssätt till vinstdrivande verksamheter bland socialarbetare i Sverige (Kallio, Meeuwisse & Scaramuzzino 2016). Detta är dock ett förhållande som börjar förändras; socionomer har under de senaste åren alltmer börjat gå över till att arbeta som hyrpersonal i stället för att vara anställda i kommuner. Inhyrd personal förekommer främst inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg samt äldreomsorg (Vision 2024).

Under de tre senaste decennierna har antalet yrkesverksamma socionomer nästan fördubblats från drygt 20 000 till 40 000 personer. Det är en exceptionell ökning som skett av socionomer på den svenska arbetsmarknaden. Socionomernas anställningar återfinns framför allt i offentlig sektor, omkring 85 procent, de allra flesta i kommunal verksamhet år 2019. När det gäller socionomers anställningar inom statliga myndigheter har den varit relativt oförändrad om cirka 3 000 fram till 2014. Under de senaste fem åren har antalet statligt anställda socionomer minskat, troligtvis en följd av Arbetsförmedlingens och Försäkringskassans omstruktureringar. Socionomer inom regional verksamhet, framför allt hälso- och sjukvården, utgör en minskande andel av socionomernas arbetsmarknad, från cirka 20 procent år 1990 till under 10 procent år 2019 (Salonen & Panican 2021).

Under 2000-talet märks som förväntat en tydlig förskjutning mot en växande andel med kort yrkeserfarenhet med tanke på den stora utbildningsexpansionen inom socialt arbete under senare år. Andelen av samtliga socionomer med högst fyra års yrkeserfarenhet har fördubblats mellan åren 2005 och 2019, och närmare fyra av tio socionomer är relativt nyetablerade inom yrkesfältet. På motsvarande vis har andelen med lång yrkeserfarenhet (minst 20 år) minskat från 32 till 18 procentenheter. Det sker en tämligen omfattande förnygring av socionomkåren genom en växande andel med kort yrkeserfarenhet (ibid.).

Något som framstått som alltmer påtagligt under senare år har varit behovet av en bättre introduktion och möjligheter till kompetensutveckling för medarbetare inom socialtjänsten. År 2017 inleddes arbetet med *Yrkesresan* i Göteborgsregionen. Yrkesresan är ett strukturerat arbetssätt för introduktion och långsiktig kompetensutveckling, som syftar till att förmedla bästa tillgängliga kunskap genom ett lärande där en digital lärmiljö kombineras med regionalt anordnade kurstillfällen. Det finns yrkesresor för två områden (barn och unga samt funktionshinderutförare) och ytterligare tre håller på att utarbetas (skadligt bruk och beroende, äldreområdet samt funktionshindermyndighetsutövning). De regionala samverkans- och stödstrukturerna (RSS) ansvarar för utveckling, drift och samordning av de olika yrkesresorna. SKR är projektägare och samordnar arbetet. Innehållet är framtaget i samarbete med Socialstyrelsen.

Hösten 2024 har nästan 95 procent av alla kommuner valt att ansluta sig till Yrkesresan, och den utgör därmed ett viktigt bidrag, framför allt för att skapa en bättre introduktion för nyanställda socialarbetare. I denna utredning riktar vi vårt intresse mot ett annat område, mot behovet av en sammanhållen struktur för kvalificerade vidareutbildningar inom det sociala området – vilket innebär att vi inte går vidare in på de frågor Yrkesresan aktualiserar. Vi ser dock att man inom ramen för detta arbete gjort viktiga erfarenheter som kan byggas vidare på, och vi ser även goda möjligheter till samverkan utifrån de förslag vi lägger fram.

Kommer en liknande expansion av socionomer att ske på 2020-talet? I så fall bör det betyda en fortsatt expansion av socionomernas yrkesfält med ytterligare åtminstone 10 000 yrkesverksamma. Det som också bör beaktas är ökande pensionsavgångar framöver. Enligt den senaste arbetskraftsbarometern (SCB 2022), där bland annat arbetsgivare tillfrågas om de bedömer om antalet anställda med olika högskoleutbildningar kommer att minska eller öka på tre års sikt, tillhör socionomer de yrkesgrupper som arbetsgivare tror kommer att öka. Ungefär 42 procent av arbetsgivarna tror på ökning medan 5 procent tror på en minskning. Enligt undersökningen märks en brist på yrkeserfarna socionomer, vilket anges av nästan 80 procent av de tillfrågade arbetsgivarna.

Slutligen kan nämnas att SKR:s socialchefs nätverk har efterfrågat en studie om socionomprogrammet med hänvisning till

upplevelsen att utbildningen på grundläggande nivå inte förbereder socionomer tillräckligt bra för att vara verksamma inom socialtjänsten (SKR 2024). Med detta som utgångspunkt har SKR genomfört en studie baserad på fem fokusgrupper med första linjens chefer från socialtjänsten, där majoriteten av deltagarna var verksamma inom IFO. Det är viktigt att påpeka att de slutsatser som presenteras alltså inte baseras på ett representativt urval av första linjens chefer inom hela socialtjänsten, som i sig utgör en del av socionomernas professionsfält.

I studien dras slutsatsen att socionomprogrammet delvis är relevant i förhållande till socialtjänstens kompetensbehov, men att delar av utbildningen inte lever upp till förväntningarna på att rusta studenterna tillräckligt väl för arbete inom socialtjänsten. Utifrån studien har SKR föreslagit regeringen att skyndsamt tillsätta en utredning för att utveckla socionomprogrammet och därmed säkerställa att nytexaminerade socionomer har erforderlig kompetens för anställningar inom socialtjänsten (ibid.).

Vi går nu över till att diskutera socionomutbildningens expansion, som har löpt parallellt med socionomernas arbetsmarknadsutveckling.

5.2. Socionomutbildningens expansion

Socionomutbildningens historia kan översiktligt delas in i fyra faser (se Salonen 2010):

- *Tillkomstfasen* – byggd på olika bildningsinitiativ runt sekelskiftet 1900 som ledde till ett första fristående socialpolitiskt institut i Stockholm 1921, som så småningom följdes av liknande utbildningar på flera ställen i landet.
- *Akademiseringsfasen* – tar sin utgångspunkt i universitetsreformen 1977 då den nya högskoleförordningen (SFS 1977:263) trädde i kraft. Socialt arbete blev ett självständigt huvudämne, en forskarutbildning knöts till grundutbildningen och socialhögskolorna inkorporerades i universitetsorganisationen på respektive lärosäte.
- *Expansionsfasen* – kopplas till en ny högskolereform från 1993 (SFS 1993:100) och till att en omställningsprocess av tidigare sociala omsorgsutbildningar tar fart. Mellan 2001 och 2008 tillkom socionomutbildningar vid sammanlagt 7 lärosäten.
- *Konsolideringsfasen* – inleds 2007 med en ny sammanhållen socionomexamen. Högskoleverkets utvärdering 2009 understryker socionomutbildningen som en grundläggande högskoleutbildning inom det sociala området och olika specialinriktningar tas successivt bort vid lärosätena. Sedan 2010 har ytterligare 5 lärosäten inrättat socionomutbildning. Numera finns således 19 socionomutbildningar på nationell basis.

Vi går nu över till att presentera både input (söktryck till utbildningen, antal studerande vid socionomutbildningar) och output (antal examinerade) samt en prognos för den fortsatta expansionen.

5.2.1. Input i socionomutbildningen och prognos

Söktrycket, mätt som sökande per antagen, till landets socionomutbildningar var som högst i slutet av 1990-talet för att därefter gå ner kraftigt på kort tid, från drygt 9 sökande per plats år 1998 till 3,5 sökande per plats år 2002. Förändringen hänger samman med ett flertal faktorer som platstillgång, demografi (ungdomskullarnas storlek) och arbetsmarknadsfluktuationer. Från 2006 och framåt märks en fortsatt minskning av söktrycket med den lägsta noteringen vårterminen 2011 (2,2 sökande). Trenden vände då uppåt och har under de senaste åren stabiliserats mellan 3 och 4 sökande per plats. Sett i ett längre tidsperspektiv är detta en dramatisk scenförändring, som kan förklaras av ökat antal utbildningsplatser vid de ”gamla” socionomutbildningarna, konvertering av sociala omsorgsutbildningar i början av 2000-talet (se Högskoleverket 2003a; SOU 1995:58) vid vissa lärosäten och start av utbildningsprogram vid lärosäten som tidigare saknat sådana. Sett till andra högskoleutbildningar måste söktrycket till landets socionomutbildningar överlag anses tillfredsställande. Bland ett drygt 30-tal högskoleutbildningar hade socionomutbildningen det åttonde högsta söktrycket under höstterminen 2020 (UKÄ 2023). Utbildningen överträffade

därmed både sjuksköterske- och apotekarprogrammen samt andra utbildningar inom hälsoområdet.

Hur ser antalet studerande ut vid de olika socionomutbildningarna? Vi har tagit med uppgifter tillbaka till 1996 för att spegla den omfattande konverteringen av tidigare sociala omsorgsutbildningar under 2000-talets inledning. Det kan konstateras att antalet nyantagna studenter per år ökade kraftigt fram till 2008 oavsett om man räknar med de tidigare sociala omsorgsplatserna eller inte. Antal antagna per år ökade från cirka 1 200 studenter till drygt 3 500 studenter dessa år, vilket nästan var en tredubbling av antalet antagna studenter mellan 1996 och 2008. Räknas de dåvarande sociala omsorgsutbildningarna med ökade det totala antalet antagna från cirka 2 000 till drygt 3 500 studenter (+ 78 procent). Under 2010-talet ser vi först en minskning av antalet antagna studenter mellan 2009 och 2014, vilket troligtvis till stor del beror på förändrade utbildningsanslag till lärosätena. Sammanlagt försvann nästan 700 platser från landets socionomutbildningar under dessa år, vilket motsvarar nästan var femte utbildningsplats. Från 2015 märks sedan en stadig ökning av antalet antagna socionomstudenter. Denna ökning motsvarar i princip den tidigare nedgången, och år 2020 är antalet nyantagna studenter vid socionomutbildningarna i landet återigen omkring 3 500 studenter. Under de senaste åren tillkom utbildningsplatser vid två nyinrättade socionomutbildningar: Halmstad högskola och Högskolan Väst (Salonen & Panican 2021).

Antal helårsstudenter (HST) är ett vedertaget mått för att analysera volymer i högre utbildningar och ligger till grund för ersättning via statsanslag. En HST motsvarar en student som läser 60 högskolepoäng. Antal HST vid landets socionomutbildningar ökade mellan läsåren 2007/08 och 2010/11 från knappt 7 700 till nästan 8 800 studenter, en ökning med cirka 1 100 HST. Därefter minskade antalet HST gradvis fram till läsåret 2015/16, då antalet uppgick till 7 400 HST, det vill säga en större minskning än den tidigare periodens uppgång. Därefter har antalet HST ökat igen och landade på cirka 8 600 helårsstudenter för läsåret 2019/2020. En relativt säker prognos för de närmaste åren, som beaktar platser vid tillkomna lärosäten, visar att antalet HST vid landets socionomutbildningar successivt ökar till cirka 9 000 HST läsåret 2023/24, förutsatt att befintliga lärosäten bibehåller samma HST som 2019/20 och att platserna vid de senast etablerade utbildningarna tillförs.

5.2.2. Output och prognos

I en tidigare studie (Salonen 2010) beräknades antalet examinerade socionomer under 2010-talet öka till i genomsnitt 2 700 per år eller 27 000 nyexaminerade socionomer under hela 2010-talet. Prognosen baserades på volymberäkningar i slutet av 2000-talet med bland annat en stabil genomströmning (helårsprestationer upp till 90 procent). Med facit i hand visade sig denna prognos stämma mycket bra då 26 931 socionomer examinerades under det senaste decenniet.

Innan vi vänder blicken framåt och bedömer antalet examinerade för 2020-talet kan det vara värdefullt att rekapitulera hur utvecklingen sett ut årsvis bland landets socionomutbildningar (inklusive sociala omsorgsutbildningar fram till 2008).

Antalet nyexaminerade socionomer ökade drastiskt och kontinuerligt från sena 1990-talet till 2008, med årskullar som ökade från drygt 1 000 till 3 000 nyexaminerade. Även om man tar hänsyn till examina från de tidigare sociala omsorgsutbildningarna var det en markant ökning med ungefär 1 000 fler nyexaminerade 2008 jämfört med vid slutet av 1990-talet. Därefter sker en U-formad utveckling under 2010-talet, med det lägsta antalet nyexaminerade socionomer under 2013 och 2014, då knappt 2 500 socionomer examinerades per år. Ökningstakten tilltog sedan under 2010-talets sista år med ytterligare cirka 300 nyexaminerade årligen 2018 och 2019. En historisk toppnotering på cirka 3 200 socionomexamina nåddes 2019, vilken alltså överstiger rekorden från 2008 och 2009 (Salonen & Panican 2021).

Sett ur ett längre tidsperspektiv har examinationsvolymen ökat stadigt. Under varje årtionde från 1990-talet till 2010-talet har ökningstakten legat på cirka 50 procent. Om denna trend fortsätter kan antalet nyexaminerade socionomer nå omkring 40 000 under 2020-talet. Vår bedömning av ökningstakten baseras på den kunskap vi har i nuläget och inkluderar en förväntad ökning från de nya socionomutbildningarna vid Halmstad högskola och Högskolan Väst.

Från och med 2024 förväntas, allt annat lika, antalet nyexaminerade från de 19 lärosätena uppgå till ungefär 3 500 årligen. Om denna prognos står sig innebär det ett substantiellt nytillskott av socionomer. Vi har inte kunnat identifiera faktorer som talar för en lägre ökningstakt med tanke på de kommande årens arbetsmarknadsutsikter för socionomer. Universitetskanslersämbetet (UKÄ) (2021b) spår i sina senaste prognoser ett relativt balanserat arbetsmarknadsläge för socionomer, med ett visst överskott av nyexaminerade när efterfrågan på yrkeserfarna socionomer ökar.

Vår bedömning av antalet nyexaminerade socionomer är därför något försiktig, men medför trots det en 30-procentig ökning jämfört med 2010-talets volym. Vi tror samtidigt att den svårösta och kritiska aspekten inom socionomers utbildningsprofil handlar mer om akademisk vidareutbildning än grundutbildning, en aspekt som diskuteras i det kommande avsnittet.

5.3. Nuläget gällande högskoleutbildning på avancerad nivå i socialt arbete

I en tidigare studie (Salonen 2010) uppmärksammades den eftersatta vidareutbildningen inom socionomfältet. För att stärka professionens utveckling inom ramen för dess akademiska profil lämne i såväl bredd som variation lyftes behovet av akademisk vidareutbildning, forskarutbildning och forskning. Redan då fanns det tydliga tecken på behov av specialistkompetens inom socionomfältet. Ett sådant exempel var barnskyddsutredningen (SOU 2009:68), som

föreslog en specialistutbildning inom barnskyddsområdet på minst ett års akademiska studier på avancerad nivå. Utredningen bedömde utbildningsbehovet till drygt 3 000 socionomer under en åttaårsperiod. För lärosätena skulle det innebära ett tillskott på drygt 400 utbildningsplatser årligen. Detta rann dock ut i sanden, troligtvis för att olika aktörer inte var tillräckligt uthålliga i att driva frågan vidare.

Det som däremot skett är införandet av legitimation för kuratorer inom hälso- och sjukvården kopplat till en specialistutbildning som startade 2020 och omfattar 60 högskolepoäng på avancerad (magister) nivå. Flera lärosäten har fått examensrättigheter för denna utbildning: Lund, som var först med utbildningen, startade höstterminen 2020 (heltidsstudier 20 studenter/år) följd av Göteborg (halvtidsstudier 25 studenter/år) och Örebro (heltidsstudier 20 studenter/år), med början höstterminen 2021. Höstterminen 2023 startade utbildningen i Umeå (heltidsstudier 20 studenter/år) och ytterligare tre lärosäten (Stockholm, Marie Cederschiöld och Södertörn) har erhållit examensrätt.

Motiven för att införa en legitimation för kuratorer inom hälso- och sjukvården bör spåras i sektorns upparbetade traditioner med legitimationsgrundande yrken kopplat till patientsäkerhet och professionellt ansvarsutkrävande. Vi menar att detta också i hög grad gäller socionomfältet i stort.

Relativt lite har annars hänt gällande akademiska vidareutbildning för socionomer, och det är få som genomgått en akademisk

vidareutbildning. Den vanligaste akademiska vidareutbildningen är Grundläggande utbildning i psykoterapi (60 hp) för yrkesverksamma med kurators- eller psykosocial rådgivningsfunktion. Den grundläggande utbildningen i psykoterapi förutsätter tidigare yrkeslivserfarenhet och sträcker sig oftast över tre till fyra terminer. Utbildningen ämnar ge grundläggande teoretiska och praktiska färdigheter i psykoterapi, med en fördjupning i en av tre psykoterapeutiska inriktningar: familjeterapi, kognitiv beteendeterapi eller psykodynamisk terapi. Utbildningen krävs för att söka det längre Psykoterapeutprogrammet (90 hp), som utgör underlag för legitimation (legitimerad psykoterapeut) för verksamhet som bedrivs inom hälso- och sjukvården (se Piuva 2021 för fördjupning i detta tema). Utbildningen som bedrivs vid universitet är kostnadsfri för studenter medan enskilda utbildningsanordnare tar ut varierande avgifter. Högskoleverkets utvärdering av 18 psykoterapiutbildningar ifrågasätter examensrätten för de flesta utbildningsanordnare som ingår i studien (Högskoleverket 2007).

Utifrån beställd utbildningsstatistik från SCB (se Salonen & Pannican 2021) framgår att det oförändrat är omkring 1 000 helårsstudenter årligen som fullföljer olika kurser i socialt arbete utöver socionomprogramutbildningen (inklusive dem som läser enstaka kurser som ges inom ramen för socionomutbildningen). Vid närmare granskning är det få av dessa som läser kurser på avancerad nivå inom ramen för ett masterprogram. Masterprogrammet (sam-

manlagt 120 hp) läggs upp på olika sätt, men programmet omfattar ofta en obligatorisk kurs i vetenskapsteori och metod (30 hp) som följs upp av valbara kurser och som avslutas med ett uppsatsarbete (30 hp). Masterprogrammet ger såväl behörighet att söka forskarutbildning som ökad kompetens för socionomer verksamma på arbetsmarknaden. SCB-statistiken visar att antalet helårsstudenter som läser till master i socialt arbete varierat mellan 120 och 190 i landet. Många genomför dessa studier vid sidan om yrkesverksamhet och förhållandevis många har svårt att fullfölja utbildningen, åtminstone inom ramen för planerad studiegång.

Till skillnad från sjuksköterskors vidareutbildning tycks socionomers vidare professionsutbildning i stort sakna en organisatorisk struktur. Det är fortfarande i stor utsträckning de enskilda socionomernas ambitioner och möjligheter som avgör. Sammanhanget kan vara relevant att jämföra med sjuksköterskeutbildningen, som haft en tydlig utveckling av sin vidareutbildning. Detta benämns numera specialistutbildning och är en påbyggnadsutbildning på avancerad nivå (omfattande 60–75 hp) och omfattar en magisterexamen utöver grundutbildningens sex terminer. Totalt finns specialistinriktningar inom 18 områden. Specialistutbildning kan ske med studiemedel, men vanligare är att läsa på deltid kombinerat med anställning. Flera regioner och kommuner har numera anslutit sig till en utbildningsmodell, akademisk specialisttjänstgöring (AST), som möjliggör kompetenshöjning för många yrkesverksamma sjuk-

sköterskor. Specialistutbildningen blir en del av anställningen och skapar andra förutsättningar för att klara av en omfattande vidareutbildning. Examen från en specialistutbildning är numera ett krav för att få utföra vissa arbetsuppgifter eller ges tillträde till vissa specialistavdelningar, till exempel inom operationssjukvården. Utifrån denna korta beskrivning kan vi dra slutsatsen att utbildningsstrukturen för professionsfördjupning är betydligt mer institutionaliserad och integrerad mellan utbildningsanordnare och arbetslivets avnämare inom sjuksköterskefältet än inom socionomfältet.

Om socionomer hade haft lika hög vidareutbildningsgrad som sjuksköterskor under de tio senaste åren, skulle snarare 12 000 socionomer ha vidareutbildat sig än de 600 som faktiskt gjorde det. Andelen socionomer med akademisk vidareutbildning uppgår till 2,7 procent och bland sjuksköterskor till 52,5 procent under denna period (Salonen & Panican 2021). Det illustrerar den monumentala skillnad som föreligger när det gäller uppbyggnaden av stabil struktur för akademisk vidareutbildning mellan dessa två professioner. Närmare utredning krävs för att komma fram till hur socionomers akademiska vidareutbildningar bör utformas och hur kopplingen med olika specialinriktningar till yrkesfältet ska se ut.

Det kan konstateras att den akademiska vidareutbildningen bland socionomer utgör ett bekymmersamt kapitel statistiskt. Huvudslutsatsen är att den kritiska aspekten av socionomers kompetensprofil handlar om den akademiska vidareutbildningen (på masternivå),

som är nästan obefintlig. Detta utgör socionomfältets akilleshäl och är därmed en nyckelfråga för socionomyrkets fortsatta professionsutveckling.

De här slutsatserna förstärks av en nyligen publicerad genomlysning av magister/masterutbildningar i socialt arbete vid landets lärosäten (Dunér & Olin 2024). I studien framkommer att 16 av landets 19 lärosäten med socionomutbildning erbjuder möjligheten att läsa till magister- eller masterexamen: vid åtta lärosäten är utbildningen såväl professionsfördjupande som forskningsförberedande, vid två är utbildningen forskningsförberedande medan de resterande sex lärosäten inte anger någon inriktning. Lärosätena erbjuder i de flesta fall möjligheten att studera på både hel- och halvfart. Distansundervisning utgör den vanligaste undervisningsformen kombinerat med några campusträffar, men det finns exempel på enbart distans- eller campusundervisning. Söktrycket och genomströmningen varierar mycket.

En viktig synpunkt som lyfts fram i studenternas kursvärderingar handlar om arbetsgivarnas ointresse för masterutbildade socionomer. Från mejlintervjuer med studenter kommer det fram samma synpunkt, där intervjuade bland annat uppger följande:

Måste bara tillägga också att det är väldigt synd att utbildningen ännu inte ses som en tillgång av arbetsgivare. Något vi studenter pratade mycket om under programmets gång.

Jag har ett budskap/önskemål som ligger utanför era frågor men som jag ändå vill lyfta fram. Jag ser ett stort behov av att vidareutbildning på avancerad nivå för socionomer får högre status och att det också förankras ute i verksamheterna. Att universitet och högskolor vill att studenter går vidareutbildning är en sak, men verksamheterna behöver också efterfråga det och verkligen förstå värdet i att anställa en socio- nom med vidareutbildning.

Sammanfattningsvis ser jag ett stort värde i er genomlysning, men jag önskar också att ni lyfter frågan på en nationell nivå i samverkan med verksamheterna vad gäller att se värdet i att socionomer vidareutbildar sig (Dunér & Olin 2024, s. 14–15).

I genomlysning av magister-/masterutbildningar dras följande slutsatser:

- (i) både söktryck och genomströmning på avancerad nivå är genomgående låg,
- (ii) den undervisade personalens kompetens på avancerad nivå är låg, en majoritet av lärarna saknar en professions- och/eller forskarutbildning i socialt arbete,
- (iii) det finns stor variation gällande utbildningsformer mellan landets lärosäten,
- (iv) utbildningen på avancerad nivå upplevs inte som attraktiv; studenternas söktryck och arbetsgivarnas återhållsamma inställning vittnar om ett bristande intresse,
- (v) FSSOC identifieras som en viktig aktör för att initiera diskussioner om hur attraktionskraften för utbildning på

avancerad nivå kan och bör höjas i samarbete med intresseorganisationer som SKR och FSS.

- (vi) nuvarande system för studier på avancerad nivå är ohållbart, vilket kräver ett utvecklingsarbete inom ramen för en övergripande organisation med representanter från lärosäten, där FSSOC kan fylla en viktig koordinerande funktion.

6. Slutsatser och överväganden

Som framgått har det sociala verksamhetsfältet expanderat kraftigt sedan den första utbildningen inrättades 1921. Antalet utbildningsplatser och examinerade har vuxit kraftigt och socionomutbildningen har ett, jämfört med andra utbildningsprogram, högt söktryck. Antalet verksamma socionomer har under 2000-talet hittills numerärt fördubblats. Arbetsmarknadsprognoser talar för en fortsatt hög efterfrågan på socionomer.

Samtidigt som utbildningen byggts ut har socionomprogrammet ändrats i takt med samhällets utveckling och dess förändrade krav på kompetens. De utvärderingar som under senare år genomförts av utbildningen har resulterat i generellt positiva omdömen. Med den nya socialtjänstlagen ökar kraven ytterligare på de yrkesverksamma inom socialtjänstens område. Verksamheten ska framöver bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Socialtjänsten måste alltså, i allt den företar sig, agera i enlighet med bästa tillgängliga kunskap. Detta är både viktigt och rimligt. En insats, eller frånvaron av en sådan, kan vara avgörande för hur en människas fortsatta liv ska utformas. Invånare måste därför få bästa tillgängliga hjälp när de behöver det. Vikten av socialtjänstens verksamhet kom i blyxtbelysning under coronapandemin när många äldre blev svårt sjuka och dog. Den är minst lika tydlig idag när det står klart att Polis och kriminalvård inte ensamma kan stoppa gängvåldet. I

stället krävs omfattande och komplexa förebyggande insatser från bland annat socialtjänsten och skolan.

Under tiden som omvärlden har utvecklats och kraven förändrats har utbildningen på grundläggande nivå i stort behållit sin omfattning och form av generalistutbildning. Denna lägger en god grund, men utöver den behöver dagens socionomer rustas för de förväntningar och krav som ställs på dem i vissa yrken. Alla centrala aktörer på området är överens om detta. De specialiserade verksamhetsgrenarna finns redan. Men i föregående kapitel har vi konstaterat att andelen socionomer som genomgått och genomgår kvalificerad vidareutbildning är alldeles för låg. Nu är det hög tid att utbilda specialister som kan bidra till att utveckla det sociala arbetet ytterligare. Det kommer att göra stor skillnad för landets invånare.

Går det att lösa behovet av specialistutbildningar på frivillig väg? Behovet av specialistutbildning för socionomer inom den sociala barn- och ungdomsvården har varit en återkommande fråga i flera statliga utredningar sedan början av 1990-talet. Den tilltro som man i Socialtjänstutredningen ställde till att frågan på ett enkelt sätt skulle lösas genom efterfrågan och utbud visade sig vara en felbedömning. Man förväntade sig att utbildningsinstitutionerna skulle svara upp mot socialtjänstens behov av nödvändig barnkompetens ”genom att erbjuda fristående kurser formade efter praktikens villkor”. Om behoven inte har löst sig på frivillig väg under de senaste 30 åren, är sannolikheten mycket låg att de kommer att lösa sig

under de närmaste åren. Därför förordar denna utredning en ny yrkesexamen – *specialistsocionom*.

Skuggutredningens övergripande bedömning är att tiden är mogen för att sätta en långsiktig och hållbar struktur för vidareutbildningar inom det breda socionomfältet, inte enbart inom socialtjänsten.

De förslag som läggs fram i nästa kapitel möjliggör en genomgripande reform för socionomers möjligheter till fördjupande specialistutbildningar i framtiden. Reformförslagen har som ambition att inte bara fokusera den kommunala socialtjänstens kompetensutveckling utan att tillgodose vidareutbildningsbehov inom hela socionomprofessionens arbetsfält.

7. Skuggutredningens förslag

Skuggutredningens förslag:

En sammanhållen struktur införs för socionomers vidareutbildningar.

Med en sammanhållen struktur avses ett organisatoriskt och innehållsmässigt system som möjliggör yrkesverksamma socionomers behov av fördjupande specialistkunskaper inom socionomyrkets varierande inriktningar. Varken akademien eller praktiken har tagit sitt fulla ansvar hittills. Tiden är mogen för att se över socionomfältets samlade vidareutbildningsbehov samt förutsättningarna för och utformningen av sådana vidareutbildningar. För att möjliggöra yrkesfältets behov av specialiserad kompetens inom en rad olika professionsområden krävs en sammanhållen struktur som kopplar samman yrkesfältets föränderliga vidareutbildningsbehov med lärosätenas beredskap att utforma professionsfördjupande specialistutbildningar på avancerad nivå. Ett kunskapsbaserat socialt arbete måste ses som en gemensam angelägenhet och ett gemensamt ansvar för praktik och akademi. Vårt utredningsförslag förutsätter således en sammanhållen struktur på nationell och regional nivå som identifierar och förverkligar socionomers vidareutbildningsbehov på bred front. För att få till stånd en sådan sammanhållen struktur krävs förändringar på flera områden, vilket understryker att dessa förändringar måste genomföras i samverkan mellan olika aktörer.

För det första behövs inom varje del av socionomyrkets arbetsfält klargöras vilka arbetsuppgifter som rimligen bör utföras av kvalificerad personal med lämplig akademisk vidareutbildning. Redan i nuläget finns det inom den kommunala socialtjänsten en brokig blandning av specialisttjänster (Falk Johansson & Karlsson 2021). Sådana tjänster benämns ofta på olika sätt, såsom förste socialsekreterare, metodstödare eller specialistsocionom, och har blivit allt vanligare inom socialtjänsten. Fortfarande råder dock otydlighet kring deras rollfördelning och funktion (Probert & Svensson 2022). Det behövs en översyn av kompetenstrappor och karriärtjänster inom socialtjänsten. Ett följdriktigt steg är att införa kvalifikations-tjänster som baseras på relevanta examina på avancerad nivå. Ett sådant klargörande av formella kompetenskrav i yrket skapar incitament för socionomers akademiska vidareutbildningar.

För det andra behöver fler kvalificerade vidareutbildningar utvecklas, vilka på ett bättre sätt än idag ska svara mot de nya och förändrade krav som ställs på det sociala arbetet.

För att detta ska vara möjligt krävs, **för det tredje**, en koordinering och samverkan mellan yrkesfältet och högskolorna på både nationell och regional nivå, för att identifiera och genomföra varierande professionsfördjupande utbildningar på avancerad nivå inom det sociala yrkesfältet. I nästa kapitel beskrivs närmare hur ett sådant samarbete kan utformas. Grundprincipen för all vidareutbildning skall

vara en kombination av såväl relevant vetenskaplig kunskap som beprövad erfarenhet med praktisk verksamhetsanknytning.

För det fjärde måste den enskilde socionomens förutsättningar att genomgå en akademisk vidareutbildning förbättras. Detta kan ske på flera sätt. Anställda kan stimuleras till fortsatta studier ifall det finns inrättade karriärtjänster och möjligheter att kombinera studier med fortsatt tjänstgöring. Ett sätt kan vara att införa akademisk specialisttjänstgöring (AST) inom socionomyrket, en modell som de senaste åren införts på bred front för sjuksköterskor. Modellen innebär att sjuksköterskor kan söka utbildningsanställning med full lön och enligt kollektivavtal. Tjänsten är på heltid och innehåller både studier och kliniskt arbete. En viss del av utbildningen sker som integrerat lärande i verksamheten. Idag erbjuder flera arbetsgivare i landet AST eller utbildningsanställningar med liknande villkor. För att bli aktuell för tjänsten måste sjuksköterskan samtidigt söka till och komma in på den specialistutbildning som tjänsten avser. I utbildningen ingår både teoretiska och verksamhetsförlagda studier. Akademisk specialisttjänstgöring för sjuksköterskor innebär inga förändringar av villkor, som fri ansökan, antagning, behörighet eller fritt urval, och följer därmed gällande regelverk. Studietakten kan vara på hel- eller deltid, och utbildningsanställningen utformas utifrån de krav som ställs på studierna och utifrån verksamhetens behov. Som studieform innefattas även distansutbildning. På en utbildningsanställning läggs stort fokus på det verksamhets-

integrerade lärandet, vilket bland annat innebär att examensarbetet och de studieuppgifter sjuksköterskan får i sin utbildning så långt som möjligt knyts till arbetsplatsnära utveckling.

De förslag vi redovisar i det följande berör olika områden, men de ska ses som delar i ett samlat förslag; ett samlat grepp som bidrar till att stimulera den enskilda socionomens karriärambitioner, som stärker yrkesfältets personal- och kompetensförsörjning och som tydliggör lärosätenas ansvar att tillgodose professionsrelevanta vidareutbildningar. På så vis stärks det sociala arbetet för att möta utmaningar som ligger framför oss och kan möta de behov som brukare har av en tillgänglig och förebyggande socialtjänst.

Skuggutredningens förslag:

En nationell målsättning är att hälften av alla yrkesverksamma socionomer år 2040 ska ha genomgått en specialistutbildning.

Ansvar för frågorna om kompetensförsörjning respektive kompetensutveckling inom det sociala verksamhetsområdet är fördelat på ett flertal aktörer och förutsätter en nära samverkan mellan staten, företrädare för lärosätena samt arbetsgivare i kommuner, regioner samt i den privata respektive ideella sektorn. Samtidigt menar vi att staten, på samma sätt som riksdag och regering hade en central roll när dagens socionomutbildning tog form på 1970-talet, behöver ta ett övergripande ansvar för genomförandet av den kompetensutvecklingsreform vi förordar. Detta bör göras genom en nationell målsättning med innebörden att minst hälften av alla

yrkesverksamma socionomer år 2040 ska ha genomgått en specialistutbildning.

Med de föreslagna reformambitionerna kommer socionomernas utbildningsprofil att markant förändras, från att endast ett fåtal har genomgått en professionsfördjupande akademisk vidareutbildning till att sådan fördjupning successivt blir en vanlig del av yrkes- och karriärutvecklingen. Hur detta utbildningslyft skall kunna förverkligas diskuteras närmare i nästa kapitel. En rad institutionella och lagmässiga förändringar krävs. Självklart kommer en sådan bred utbildningsreform behöva utvecklas under en längre tidshorisont. Om alla nödvändiga organisatoriska och formella förutsättningar förverkligas under de närmaste två till tre åren, är det önskvärt att specialistsocionomutbildningar startar runt om i landet 2027–2028.

En målsättning är att dessa utbildningar sammantaget skall kunna omfatta upp till hälften av alla socionomer fram till 2040-talet. Detta innebär att totalt cirka 30 000 socionomer bereds möjlighet till professionsfördjupande specialistutbildning, vilket motsvarar en utbildningsvolym på cirka 1 500 examinerade per år framöver. Antalet med yrkestitel som socialsekreterare, kurator med flera (SSYK 266) har stadigt ökat på den svenska arbetsmarknaden sedan 1980-talet (Salonen & Panican 2021) och uppgick till nästan 50 000 individer år 2022 (SCB:s yrkesregister). Under förutsättning att denna trend håller i sig, dock i något mindre omfattning, kan vi förutspå att antalet uppgår till åtminstone 60 000 socionomer i

början av 2040-talet. En utbildningsvolym på drygt 1 500 examina på avancerad nivå kan jämföras med en förväntad examinationstakt på 2 500–3 000 socionomer per år framöver. Proportionerna mellan examina på grundnivå och avancerad nivå kan jämföras med sjuksköterskor, där cirka 4 500 individer tar examen på grundnivå och cirka 2 500 individer tar specialistexamen *årligen*.

Detta understryker vikten av den utbildningsreform som föreslås av skuggutredningen. Reformen förutsätter att ett dussintal specialinriktningar för socionomer inrättas och bedrivs i varierande omfattning vid landets lärosäten med socionomutbildningar.

Skuggutredningens förslag:

Specialistutbildningar med yrkesexamen på avancerad nivå med minst 60 hp införs inom socionomfältet.

Sedan fem år tillbaka finns redan en yrkesexamen på avancerad nivå inom det sociala arbetet, nämligen för kuratorer inom hälso- och sjukvården. Efter utredningar och förslag från Socialstyrelsen och UKÄ har en påbyggnadsutbildning motsvarande 60 högskolepoäng (motsvarande ett års heltidsstudier) sjuväts vid fem lärosäten i landet. På motsvarande vis föreslås specialistutbildningar på avancerad nivå införas inom socionomfältets andra inriktningar. Kommande utredningar och ansökningsförfaranden får givetvis klargöra i detalj vilka specialistutbildningar som utvecklas. Inom den kommunala socialtjänsten framstår det som naturligt att identifiera ett flertal

specialistinriktningar; barnskydd, familjerätt, ungdomsarbete, försörjning, missbruk, äldreomsorg, funktionshinder med flera. Den nya socialtjänstlagens betoning på förebyggande arbete förutsätter också en kompetensförstärkning med kunskapsbaserade arbetsmetoder för personal som arbetar förebyggande ute i lokalsamhället. Detta kan tillgodoses genom en specialistutbildning med inriktning på prevention och mobilisering av utsatta grupper. Ett annat tydligt arbetsfält rör skolkuratorerna och deras strategiska roll och funktion inom skolområdet.

Den pågående utredningen om översyn av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet (U 2023:04) kan lämpligen hanteras som ett vidareutbildningsbehov efter avlagd grundutbildning. Det skulle skapa reella möjligheter till kompetenshöjning för personal som arbetar inom barn- och ungdomsområdet. Utöver socialt arbete som bedrivs under kommunala huvudmän kan det vara relevant att även överväga specialistinriktningar inom både statlig verksamhet och civilsamhället. Sådana utbildningar skulle kunna ha särskild relevans för professionellt socialt arbete inom områden som migration, kriminalvård och sexologi.

Den detaljerade utformningen av omfattning och inriktningar får givetvis fortsatt reformarbete utvisa. Vår ambition är att tillgodose socionomernas vidareutbildningsbehov på bred front. Vi ser en tydlig parallellitet till andra professionsområdets vidareutbildningssystem, till exempel lärarlyftet inom skolområdet och sjukskötersk-

ornas specialistutbildningar. Särskilt det senare kan också tjäna som förebild för socionomfältets behov av specialistutbildningar, som en påbyggnad på sin grundutbildning. Specialistutbildningar för sjuksköterskor finns numera för ett dussintal inriktningar och kan också, förutom dess fasta specialistutbildningar, utformas efter behov vid högskolor ”med viss annan inriktning”. De flesta av dessa specialistinriktningar omfattar 60 högskolepoäng. Utöver examen för specialistsjuksköterska finns också en särskild examen för barnmorskor (90 hp). En specialistutbildning ger fördjupade omvårdnadskunskaper om evidens, forskningsmetoder och utvärderingsinstrument inom ett specifikt vårdområde. I kursfordringarna ingår ett examensarbete och en verksamhetsförlagd del av utbildningen. Läsåret 2022/23 examinerades 3 000 specialistsjuksköterskor (inklusive barnmorskor) jämfört med 4 400 examinerade från sjuksköterskeutbildningen. Detta visar tydligt på ett omfattande vidareutbildningssystem för sjuksköterskor, där cirka hälften av alla sjuksköterskor vidareutbildar sig genom en specialistutbildning (Vårdförbundet 2016). Jämfört med socionomer illustrerar detta den påfallande skillnad som föreligger mellan dessa två professioner när det gäller uppbyggnaden av en stabil struktur för akademisk vidareutbildning. Det är denna uppbyggnad som skuggutredningen vill medverka till att förändra i grunden.

Skuggutredningens förslag:

Minst ett års yrkeserfarenhet förordas som behörighetskrav för utbildningar till specialistsocionom. Det bör vara upp till varje lärosäte att i slutändan avgöra detta.

En fråga som kräver särskild uppmärksamhet är hur övergången mellan socionomutbildning och en blivande yrkesexamen som specialistsocionom bör utformas. Enligt 7 kap. 28–31 §§ Högskoleförordningen (SFS 1993:100) regleras detta både genom en grundläggande behörighet och möjligheter till särskild behörighet för tillträde till utbildning på avancerad nivå. En grundläggande behörighet är i detta fall krav på socionomexamen. När det gäller särskild behörighet får högskolor ställa krav på högskolekurser eller *”andra villkor som betingas av utbildningen eller är av betydelse för det yrkesområde som utbildningen förbereder för”*. Det är denna formulering i Högskoleförordningen som ger rätt att ställa krav på yrkeserfarenhet. De särskilda behörighetskraven regleras dock av varje lärosäte i utbildningsplanen. Lärosätena har alltså möjlighet att ställa egna krav på särskild behörighet i form av yrkeserfarenhet, och därför kan behörighetskraven komma att variera mellan lärosäten och olika specialinriktningar.

Skuggutredningen förordar att behörighetskraven bör vara minst ett års yrkeserfarenhet inom relevant område i socialt arbete, men anser att det bör vara upp till varje lärosäte att i slutändan avgöra detta. Vi menar att yrkeserfarenhet är viktig för att man ska kunna

tillgodogöra sig fördjupning genom en utbildning till en yrkesexamen som specialistsocionom. Vår bedömning är att studenter med arbetslivserfarenhet kan tillgodogöra sig utbildningen bättre och har bättre förutsättningar att välja en inriktning de är intresserade av, eftersom de har kännedom om och har provat på arbetsområdet för specialisering före utbildningsstarten. Andra fördelar kan vara att arbetslivserfarenheten gör att studenterna efter avslutad specialistutbildning känner sig tryggare i sin roll och klarar av att arbeta självständigt i högre utsträckning än de studenter som inte har arbetat före påbörjad utbildning. En nackdel med ett sådant behörighetskrav är att det kan leda till färre socionomer som söker till specialistutbildningar, eftersom många saknar yrkeserfarenhet. Det kan även försvåra en breddad rekrytering och skapa utmaningar för socionomer som, efter många år i yrket, har blivit studieovana.

8. Genomförande

Skuggutredningens förslag:

Regeringen föreslår initiera en utbildningsreform på avancerad nivå för socionomer som underbygger och stärker den kompetens- och bemanningssatsning som skall genomföras 2024–2028.

En sammanhållen reform för socionomers vidareutbildningar kan ses som ett viktigt komplement till den kompetens- och bemanningssatsning som regeringen aviserat i budgetpropositionen för 2024. Den omfattar 8 miljarder kronor till och med 2028. Därutöver behövs en utbildningssatsning som möjliggör inrättande av specialistutbildningar på bred front inom socionomyrket.

Regeringen bör ge UKÄ och Socialstyrelsen i uppdrag att utreda frågan om en ny yrkesexamen till specialistsocionom och lägga fram förslag på dess inrättande. Detta utredningsarbete bör ta tillvara den tydliga samsyn som numera finns kring behovet av att reformera socionomfältets professionsfördjupande utbildningar.

Skuggutredningens förslag:

Inrätta ett nationellt socialt kompetensråd för planering och samordning av det sociala arbetets kompetensförsörjning.

För att socionomers varierande vidareutbildningsbehov skall kunna koordineras behövs en nationell samordning som främjar samverkan på såväl lokal och regional nivå som nationell nivå mellan alla berörda parter. Därför föreslås regeringen att ge Socialstyrelsen och

UKÄ i uppdrag att ta fram ett förslag till hur ett nationellt socialt kompetensråd bör utformas.

Sedan 2020 finns ett nationellt vårdkompetensråd inrättat vid Socialstyrelsen som har i uppdrag att överväga kompetensbehov och stödja samverkan kring kompetensförsörjningsfrågor inom vårdsektorn (www.nationellavardkompetensradet.se). Övergripande mål är att samordna och effektivisera vårdens kompetensförsörjning. Den består av 14 ledamöter som representerar regioner, kommuner, lärosäten, Socialstyrelsen och UKÄ och har ett kansli knutet till Socialstyrelsen. På motsvarande vis föreslås ett nationellt socialt kompetensråd inrättas. Utformning och erfarenheter från vårdens motsvarighet kan med fördel ligga till grund för den sociala sektorns samordnande kompetensråd på nationell nivå.

En viktig förutsättning för en effektiv samverkan kring socialt arbets kompetensfrågor är tillgång till faktabaserade underlag och statistik. Regeringen gav 2023 en utredare i uppdrag att föreslå ny reglering av socialtjänstdataregister. Ett förslag har nu presenterats på en registerlag för socialtjänstdata, vilket innebar att Socialstyrelsen i juni 2024 fick i uppdrag att förbereda en utökning av registrering av personuppgifter och därmed förbättra möjligheterna att följa upp insatser och utfall av socialtjänstens verksamheter. Senast i maj 2025 skall Socialstyrelsen meddela föreskrifter eller allmänna råd om strukturerade socialtjänstdata och dokumentation i socialtjänsten.

Skuggutredningens förslag:

Partnerskapet för kunskapsstyrning inom socialtjänsten och de regionala samverkans- och stödstrukturerna (RSS) inom socialtjänst och näraliggande hälso- och sjukvård föreslås kartlägga och stödja inrättandet av specialistutbildningar för socionomer i samverkan med lärosätena.

För att den föreslagna utbildningsreformen skall kunna utformas efter olikartade förutsättningar runt om i landet behövs en samordning mellan yrkesföreträdare och lärosäten på regional nivå. Vi föreslår att man utgår ifrån de regionala samverkans- och stödstrukturer som växt fram under senare år.

I varje län finns numera en RSS-verksamhet för att stödja kunskapsutvecklingen för såväl kommuner som regioner. Deras uttalande syfte är att skapa bättre förutsättningar för att bedriva verksamhetsrelevant utvecklingsarbete inom socialtjänsten och hälso- och sjukvård. RSS organiseras på varierande vis, men består oftast av olika strategiska funktioner som politiska beredningar, ledningsgrupper, styr- och arbetsgrupper samt FoU-miljöer. Strukturerna organiserar via sin verksamhet olika typer av nätverk av chefer och yrkesverksamma i hälso- och sjukvård och socialtjänsten.

En av kärnuppgifterna för dessa RSS är att stödja kompetensutveckling. Därför kan det ses som naturligt att socionomers vidareutbildningsbehov uppmärksammas och organiseras särskilt i dessa regionala sammanhang. Det handlar om att undersöka utbildningsbehov inom olika inriktningar av socionomers arbetsfält samt att

föra en nära dialog med regionens lärosäten och med socionomutbildningarna. Formerna för dessa regionala samverkansformer får utformas utifrån länets specifika förutsättningar och behov. Denna samverkansform mellan yrkespraktiken och akademien blir central för att identifiera och möjliggöra att den föreslagna utbildningsreformen avpassas till specifika regionala utbildningsbehov.

Denna regionala samordning skall givetvis beakta kompetens- och utbildningsbehov inom det sociala arbetets bredd, inte enbart kommuners och regioners behov av vidareutbildningar för socio-nomyrken utan också andra huvudmäns personal- och kompetensbehov.

Skuggutredningens förslag:

Förbundet Sveriges socionomutbildningar (FSSOC) föreslår inrätta ett utskott för samordning av lärosätenas specialistutbildningar för socionomer.

FSSOC uppgift är att främja samverkan mellan socionomutbildningar samt vidareutbildningar på avancerad nivå och forskarutbildningsnivå. Ett flertal nätverk och utskott bedrivs inom förbundets regi, exempelvis kring den verksamhetsförlagda utbildningen på grundutbildningen. På forskarutbildningsnivå finns sedan länge en nationell forskarskola, som kontinuerligt arrangerar ämnesspecifika doktorandkurser inom socialt arbete.

För att underlätta den föreslagna utbildningsreformen för socio-nomers specialistutbildningar föreslås FSSOC inrätta ett utskott för

att samordna och befrämja kunskapsutbyte mellan lärosätena. Såväl studentunderlag som personalkompetens kan med fördel samordnas mellan olika lärosäten. Vissa kurser kommer att kunna bedrivas på de flesta av de nuvarande 19 lärosätena med socionomutbildning medan andra specialistutbildningar ges vid endast ett fåtal lärosäten. Detta förutsätter att det finns ett transparent samordningssystem mellan lärosätena.

9. Referenser

- Bengtsson, M. (2020) *Karriär och profession – om positioner, statushierarki och mobilitet inom socionomyrket*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Brante, T., Johnsson, E., Olofsson, G. & Svensson, L. G. (2015) *Professionerna i kunskapssambället: en jämförande studie av svenska professioner*. Stockholm: Liber.
- Brunnberg, E. (2013) *Om socionomutbildningar, forskarutbildningar och samtliga avhandlingar i socialt arbete 1980–2012. Förteckning över samtliga doktors- och licentiatavhandlingar i socialt arbete i Sverige*. Eskilstuna/Västerås: Mälardalens Högskola.
- Börjeson, M. & Börjeson, B. (2015) *Förstå socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Dellgran, P. (2016) Socionomer som profession. I: A. Meeuwisse, H. Swärd, S. Sunesson & M. Knutagård (red.): *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2005) Rörelser i tiden. Professionalisering och privatisering i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 12(2–3): 246–267.
- Dir. 2023:121 *Översyn av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet*.
- Dir. 2024:32 *Tilläggsdirektiv till Utredningen om en översyn av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet*.
- Dunér, A. & Olin, E. (2024) *Genomlysning av magister/masterutbildningar i socialt arbete vid landets lärosäten*. På uppdrag av Förbundet Sveriges Socionomutbildningar, FSSOC.
- Falk Johansson, M. & Karlsson, M. (2021) Specialister i socialtjänsten – en nationell kartläggning. *Socionomens forsknings supplement*.
- Finanspolitiska rådet (2024) *Ekonomisk ojämlikhet i Sverige - Översikt av fakta och framtidsutmaningar 2024/1*. Stockholm: Finanspolitiska rådet.

- Folkhälsomyndigheten (2024) *Folkhälsan i Sverige 2024: ökar eller minskar ojämlikheten? Analys av ett urval av ett hälsotillstånd och förutsättningar för hälsa*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Forslund, A. & Åslund, O. (2015) *Underlagsrapport från analysgruppen Arbetet i framtiden*. Stockholm: Uppdrag Framtid, Regeringskansliet.
- Holmlund, M. & Wernesjö, U. (2018) Sociala problembilder i tider av papperslös barnmigration. I: M. Dahlstedt (red.), *Gränsöverskridande socialt arbete – teorier, tillämpningar, tolkningar*. Malmö: Gleerups.
- Högskoleverket (2003a) *Social omsorgsutbildning och socionomutbildning. En översyn. Rapport HSV 2003:29 R*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2003b) *Socialt arbete – en nationell genomlysning av ämnet. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2007) *Utvärdering av psykoterapeututbildningar vid universitet och enskilda utbildningsanordnare. Rapport 2007:30 R*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2009) *Utvärdering av socionomutbildningen vid svenska universitet och högskolor. Rapport 2009:36 R*. Stockholm: Högskoleverket.
- Löf, J., Michailakis, D. & Olaison, A. (2018) HBTQ-äldre i den politiska debatten. I: M. Dahlstedt (red.), *Gränsöverskridande socialt arbete – teorier, tillämpningar, tolkningar*. Malmö: Gleerups.
- Kallio, J., Meeuwisse, A. & Scaramuzzino, R. (2016) Social workers' attitudes to privatization in five countries. *Journal of Social Work*, 16(2): 174–195.
- Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2016) Vad är socialt arbete? I: A. Meeuwisse, H. Swärd, S. Sunesson & M. Knutagård (red.), *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Panican, A. & Swärd, H. (2019) Drivkrafter och hinder för transnationell mobilitet bland fattiga romer i två rumänska bosättningar. *Socionomens forskningssupplement*, 45 (1): 18–33.

- Ponnert, L. & Svensson, K. (2019) *Socionomen i myndigheten – att göra gott, göra rätt och göra nytta*. Malmö: Gleerups.
- Probert, E. & Svensson, K. (2022) Specialistsocionom – professionell expert eller organisationens förlängda arm? *Socionomens forsknings-supplement*, 51.
- Promemoria Komm2023/00536/U 2023:04-11. *Översyn av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet*. U 2023:04. Redovisning mars 2024. Stockholm: Regeringskansliet.
- Salonen, T. (2010) Det sociala arbetets professionssträvanden – dimensionering, kvalitet och kompetens. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 17(1): 92–103.
- Salonen, T. & Panican, A. (2021) *Genomlysning av socionomfältet: Nu-läge och prognoser om socionomers utbildning och arbetsmarknad*. Research Reports in Social Work; Vol. 2021, nr 6. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- SFS 1977:263. *Högskoleförordning*.
- SFS 1993:100. *Högskoleförordning*.
- SKR (2024) *Socionomprogrammet - En undersökning om hur socionomprogrammet kan utvecklas*. Stockholm: SKR.
- Socialstyrelsen (2022) *Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa 2021. Uppföljning och analys av utvecklingen*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1995:58 *Kompetens och kunskapsutveckling – om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten*. Delbetänkande av Socialtjänstkommitén. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2009:68 *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)*. Betänkande av barnskyddsutredningen. Stockholm: Fritzes.
- Svensson, K. (2019) *Socionomers syn på sin yrkesroll och organisation: en jämförande enkätstudie 2008 och 2019*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Swärd, H. & Edebalk, P. G. (red.) *Socionomutbildningen – då, nu och i framtiden*. Lund: Studentlitteratur.

- UKÄ (2021) *Prognoser för behovet av högskoleutbildad*. Stockholm: UKÄ.
- UKÄ (2023) *Universitet och Högskolor – årsrapport 2023*. Stockholm: UKÄ.
- Vesterberg, V., Dahlstedt, M. & Härnbro, S. (2018) De resande och den hotfulla rörligheten. I: M. Dahlstedt (red.), *Gränsöverskridande socialt arbete – teorier, tillämpningar, tolkningar*. Malmö: Gleerups.
- Vision (2023) *Man får det man betalar för*. Stockholm: Vision.
- Vision (2024) *Är det värt priset? Inhyrning av personal i kommuner allt vanligare*. Stockholm: Vision.
- Wiberg, M. & Osvaldsson Cromdal, K. (2018) Socialt arbete i virtuella rum. I: Magnus Dahlstedt (red.), *Gränsöverskridande socialt arbete – teorier, tillämpningar, tolkningar*. Malmö: Gleerups.

Bilden på omslaget är målningen Hannibal and his Army Crossing the Alps (1812) av Joseph Mallord William Turner (1775–1851).

Turners framställning av ljus i ett för övrigt dystert landskap ligger bakom valet av omslagsbilden. Ljuset och landskapet står för upplysning, nyfikenhet, glädje, värme, hopp och upptäcktsglädje i en svår samtid och framtid. Därmed illustrerar bilden det som denna text handlar om: behovet av en professionsfördjupande specialistutbildning för socionomer. Turner målade ibland inför publik vilket gör att några av hans tavlor är frukten av många gemensamma ansträngningar och insatser. I denna text föreslås en specialistutbildning på avancerad nivå som likt en av Turners (upp)lysande tavlor genomförs i samverkan mellan olika aktörer som en gemensam produkt.

Bilden är copyrightfri.

www.oru.se

ISSN
ISBN 978-91-87789-XX-X